

NR 1 | 2020

AKTUELLT MAGASIN OM BIBLIOTEKSFRÅGOR
FRÅN VÄSTRA GÖTALANDSREGIONEN

noll27

TEMA

Äldre och bibliotek

Åldrande – en del av livet

Danmark i fokus

Profil: Bengt Källgren

Innehåll nr 1 2020

- 4 Få äldre besöker biblioteket**
Om senaste SOM-undersökningen
- 6 Ung teknik - äldres vardag**
Forskning om äldre i ett digitalt samhälle
- 8 Intergenerationellt lärande**
Om informellt lärande mellan generationer
- 10 Åldrande – en del av livet**
Äldre i fokus på biblioteken i Uppsala
- 14 Sakbiblioteket**
Verksamhet i Borås lånar ut välfärdsteknik till äldre
- 16 Enkät**
Tre bibliotek om programutbud för äldre
- 18 DANMARK I FOKUS: Ensamma äldre och bibliotek**
Dansk tankekedja har väckt frågan om äldre och bibliotek
- 20 DANMARK I FOKUS: Gemenskap på biblioteket**
Arrangemang för äldre på biblioteket i Hilleröd
- 22 DANMARK I FOKUS: Uppsökande förmedling**
Samarbete när fler äldre i Stevn
- 24 Boken kommer – Osynlig trotjänare**
Aktuell rapport om tjänsten Boken kommer
- 26 Högläsning fångar stunden**
Om läsombud och frivilliga högläsare
- 28 Volontärer gör samhällsnytta**
Frivilliga en del av verksamheten på stadsdelsbibliotek
- 30 Profil – Bengt Källgren**
Box-Bengt drar vidare
- 35 Om jag hade ett bibliotek**
Barbro Westerholm minns sitt bibliotek

noll27

Biblioteksmagasin noll27 ges ut av Västra Götalandsregionen och Förvaltningen för kulturutveckling. Noll27 ska främja biblioteksutveckling genom att ge kunskap, inspirera, problematisera samt skapa dialog och debatt kring bibliotek och aktuella biblioteksfrågor. Namnet noll27 har en länk till klassifikationssystemet Dewey där koden 0.27 är koden för allmänna bibliotek, arkiv och informationscentrum.

KONTAKT

Noll27

Förvaltningen för kulturutveckling
Västra Götalandsregionen
405 44 Göteborg
Tel växel: 031-333 51 00
redaktionen@noll27.se
noll27.se

ANSVARIG UTGIVARE

Helén Andersson

REDAKTÖRER

Helén Andersson
Anneli Abrahamsson

REDAKTIONSRÅD

Biblioteksgruppen,
Förvaltningen för kulturutveckling

ART DIRECTOR/GRAFISK FORM

Sofia Brolin

OMSLAGSFOTO

Fotograf: Anneli Abrahamsson

TRYCK

Cela Grafiska
Issn-Nummer 2002-4649

PRENUMERATION

Vill du prenumerera på noll27?
Skicka ett mejl med din adress
till: prenumeration@noll27.se
Det är givetvis kostnadsfritt.

Bibliotek och synen på äldre

Frågan om bibliotekens framtida planer för den allt större andelen äldre i befolkningen är både aktuell och angelägen. Det pågår en andrefiering, det vill säga det finns kvar uppfattningar om att äldre är annorlunda. Gerontologiprofessor Lars Andersson, Linköpings universitet, skrev 2008 i boken *Ålderism* att felaktiga förminskande stereotypa föreställningar om äldre är ett stort värderingsproblem i samhället.

Professor Bodil Jönsson kallar ökad ålder för årsringar och beskriver inte bara vad som försämras utan också vad som förbättras och vad som genom lärande och ökad forskning kan stärkas och utvecklas. Jönsson efterfrågar en äldrepedagogik som studerar positiva förändringar i en åldrande hjärna och hur äldre människor lär sig och utvecklar sin visdom. Likaså har hon efterlyst hur teknologi och design kan bli bättre äldreanpassad. Det är viktigt att reflektera över vad som menas med äldre och hur vi ser på äldre och åldrandet som flyttats fram tio år. I mitt arbete som examinator av äldreomsorgens chefers uppgifter i ledarskap och etik har vikten av kunskap i frågor som rör bemötande av äldre individer blivit tydligt. Likaså vikten av att personal har en etisk värdegrund för att kunna förstå och hantera målgrupper som äldre. I det sammanhanget ser jag fördelar med att bibliotekarier ofta har högre allmänbildning och en del dessutom specialistkunskap jämfört med omsorgernas baspersonal. Samtidigt krävs det omfattande specialkompetens, erfarenheter och även intresse för äldre i olika åldersfaser.

Gruppen äldre är både stor och differentierad och kan därför inte diskuteras som en anonym massa. En hel del som uppnått pensionsåldern är aktiva yrkesarbetare eller gör betydande ideella insatser via olika seniortjänster. Av undersökningen *Ungdomlingar, 2010*, framgår det att gruppen aktiva äldre med erfarenhet, energi och förmåga till kvalificerat arbete är 25 procent i åldern 65–89 år. En del gör redan nytta som sagoläsare eller läxhjälpare eller via olika föreningar. Andra äldre har olika

svårigheter som olika funktionsvariationer, demens eller andra sjukdomar. För dem finns det speciella medier och även en del specialtjänster som boken kommer eller patientbibliotek på sjukhus. Multisjuka äldre-äldre är en ytterligare grupp som kräver ytterligare specialkunskap och kompetens hos bibliotekspersonal och ett annat specialiserat utbud av media och tjänster.

Anmärkningsvärt är att förslag till nationell biblioteksstrategi inte har med den allt större gruppen äldre. Var femte medborgare, 20 procent, det vill säga 2,3 miljoner människor, är över 65 år jämfört med 1950 då de var 10,2 procent enligt Bodil Jönsson. Det behövs en ingående analys av denna stora heterogena målgrupp och dess behov och möjligheter för att kunna utarbeta planer på såväl nationell, regional som lokal nivå inför framtiden. Bibliotek som öppna demokratiska rum fyllda med olika medier och aktiviteter kan i ökad omfattning bidra till att minska såväl ensamhet som ohälsa och brist på mening för målgruppen.

I Dagens samhälle, 9/10 2019, beskriver lektor Anna Swall och docent Lena Marnstål Hammar konsekvenser av neddragningar för att den allt större gruppen äldre kostar pengar och ses som en belastning. Cyniska exempel nämns som att förtroendevalda uttryckt att äldre kan ta på sig filter när värmen sänks i kommunens fastigheter. Svenska Dagbladet, 24/1 2020, har en artikel där tre nationalekonomiska forskares problematiserar att

välfärden, det vill säga den allt ökande kostnaden för äldre, behöver dimensioneras efter intäkterna. I sammanhanget funderar jag på vad som händer på biblioteken nu vid pågående neddragningar. Enligt BBL nr 01 2020 har tre av tio bibliotek fått minskad budget 2020. Vilka målgrupper prioriteras? Självklart barn, men hur blir det med servicegraden till allt fler äldre? Ett sätt att minska konsekvenser av neddragningar för prioriterade målgrupper menar jag är nära samverken med olika organisationer och föreningar. Tillsammans kan mer utträttas än om aktiviteter enbart utförs av bibliotekens personal. Dessutom stärks delaktighet, tillgänglighet och inflytandet ökar, likaså kan intresset för de resurser som finns stimuleras genom högläsning, läsecirklar med mera.

Margareta Lundberg Rodin

Senior forskare, Högskolan i Borås

Få äldre besöker biblioteket

Den senaste SOM-undersökningen visar att pensionärer besöker biblioteken i en relativt liten utsträckning. Hälften av de tillfrågade pensionärerna svarade att de inte besökt biblioteket en enda gång de senaste tolv månaderna.

TEXT: ANNELI ABRAHAMSSON

– I en tidigare studie där jag intervjuade bibliotekschefer nämner de att de prioriterar grupper som särskilt lyfts i bibliotekslagen, eftersom de på grund av resursbrist måste välja.

BILD: ANNELI ABRAHAMSSON

FORSKARNA CATARINA ERIKSSON OCH KATARINA MICHNIK VID HÖGSKOLAN I BORÅS, SEKTIONEN FÖR BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP

KATARINA MICHNIK
Forskare vid högskolan i Borås, sektionen för biblioteks- och informationsvetenskap

Varje år skickar SOM-institutet ut sin enkät till 21 000 svenskar med frågor som rör allt från politik och massmedier till ämnen som livsstil, hälsa och fritidsvanor. Ungefär hälften av de tillfrågade svarar. Forskarna Catarina Eriksson och Katarina Michnik vid högskolan i Borås, sektionen för biblioteks- och informationsvetenskap, har studerat resultatet noga och skrivit kapitlet Allas bibliotek? i SOM-institutets forskningsantologi Storm och stiltje, som publicerades 2019.

– Det är frustrerande med statistik, vi kan se samband och se att det är på ett visst sätt, men kan inte förklara varför. För det krävs intervjustudier, säger Katarina Michnik.

Kollegan Catarina Eriksson håller med men säger att de ändå har sina funderingar.

– En enkel förklaring skulle kunna vara att folkbiblioteken har i uppdrag att prioritera barn och unga och att de har gjort det så bra att de inte märkt att de gamla ramlat ut i andra ändan. Det är givetvis en grov förenkling och det är något vi skulle behöva undersöka vidare, men det är intressant att barn och unga prioriteras i styrdokumentet, för vad händer då med idén om allas bibliotek?

Digitala satsningar

Katarina Michnik har precis skrivit klart en artikel där hon har tittat på vem det är som använder biblioteket digitalt, och även där kunde hon visa att äldre personer använder bibliotekens digitala tjänster i minst utsträckning.

– Det finns ett tydligt samband mellan ålder och användning av bibliotekens digitala tjänster, där yngre i större omfattning använder sig av biblioteket digitalt. Vi ser också att sannolikheten för fysiska biblioteksbesök är högre bland de som söker information på nätet än bland de som inte gör det. Ju oftare man söker, desto högre sannolikhet för att man besöker ett fysiskt bibliotek.

Konsekvenser

Det är svårt att veta om det kommer att få några konsekvenser att så få gamla människor besöker biblioteken. Det beror

exempelvis på om det är stor skillnad på vad som erbjuds digitalt och analogt.

– Om man kan tillgodose sina behov någon annanstans är det gott och väl. Problemet är inte om man använder andra informationstjänster istället för bibliotek, utan att om man inte går på bibliotek är sannolikheten lägre för att man ska använda andra informationsresurser, säger Katarina Michnik.

Hon tror att många inom bibliotekssektorn känner stor frustration över att inte kunna rikta mer av sin verksamhet gentemot de äldre målgrupperna, men att budgetbegränsningar gör att man måste prioritera.

– I en tidigare studie där jag intervjuade bibliotekschefer nämner de att de prioriterar grupper som särskilt lyfts i bibliotekslagen, eftersom de på grund av resursbrist måste välja. Personer med funktionsnedsättningar är en prioriterad målgrupp, alltså placerar vissa chefer äldre i den här gruppen eftersom de vet att många kan ha funktionsnedsättningar såsom sämre syn och hörsel. Det är ett sätt att lösa att biblioteken i många fall saknar medel till verksamhet riktad mot äldre som grupp, fortsätter Katarina Michnik.

Samtidigt vill hon verkligen förtydliga att de äldre inte är helt bortglömda på biblioteken.

– Mycket av bibliotekets digitala arbetet riktar sig till en äldre målgrupp. De är inte bortglömda, men är inte en prioriterad grupp. ■

FAKTA

SOM-institutet, Samhälle, Opinion och Massmedier, är en opartisk undersökningsorganisation vid Göteborgs universitet med fokus på svenskars vanor, beteenden, åsikter och värderingar när det gäller samhälle, politik och medier.

UNG TEKNIK – äldres vardag

Var femte person över 65 år i Sverige saknar helt apparater med internet och missar därmed att dra nytta av viktiga samhällsfunktioner. Det konstaterar forskare Dino Viscovi efter en ny, riksomfattande enkätundersökning.

TEXT OCH BILD: HELÉN ANDERSSON

– Digitaliseringen borde vara den äldres bästa vän. Och det kan det vara om vi förstår vad som behövs för att det ska fungera. Men att tro att vi inte behöver göra något är lika naivt som att tro att folk ska springa till biblioteket och utbilda sig bara för att det finns böcker där.

DINO VISCOVI

Forskare och lektor i medie- och kommunikationsvetenskap vid Linnéuniversitetet i Växjö

Ett forskarteam från ett antal svenska lärosäten konstaterade 2018 i forskningsprojektet Ung teknik, äldres vardag, att var femte äldre är helt utestängda i det digitala samhället. I en pågående, uppföljande studie konstaterar de att situationen är oförändrad.

– Vi följer nu upp vår forskning och tittar bland annat närmare på äldre människors digitala vardag, på strategier för lärande och betydelsen av intergenerationellt lärande, säger Dino Viscovi, forskare och lektor i medie- och kommunikationsvetenskap vid Linnéuniversitetet i Växjö.

De gynnades teknik

Dino Viscovi är kritisk mot svenska myndigheter som han menar har alldeles för bråttom att införa ny teknik. Något han menar kan medföra allvarliga konsekvenser för framförallt äldre mellan 65–85 år som inte hänger med och som missar digitala tjänster och samhällsfunktioner. Och, poängterar han, det är inte bara en generationsfråga, utan beror på faktorer som äldres ekonomi och att kunskap och teknik måste uppdateras regelbundet.

– En del kommer inte att ha råd att köpa nytt, en del kommer inte att lära sig det nya. Men man kan inte säga till dem att de inte är tillräckligt duktiga för att klara av myndigheterna. Det är myndigheterna som inte är tillräckligt duktiga på att serva sina medborgare.

Och, menar Dino Viscovi, gruppen i utanförskap fylls med åren på och gör möten med myndigheter och välfärdssystem allt annat än likvärdigt.

– Digitaliseringen borde vara den äldres bästa vän. Och det kan det vara om vi förstår vad som behövs för att det ska fungera. Men att tro att vi inte behöver göra något är lika naivt som att tro att folk ska springa till biblioteket och utbilda sig bara för att det finns böcker där.

Bland de äldre som ändå har tillgång till tekniken, varierar kunskapen om hur den används. Dino Viscovi pratar bland annat om de gynnades teknik, gruppen av så kallade silversurfare. En välbeställd grupp som använder tekniken på samma sätt som unga och som har en längre, formell utbildning, bra ekonomi och bra sociala nätverk.

Medborgarkunskap

Men en silversurfare idag kan var en icke-användare imorgon, och då kan en känsla av skam och misslyckande snabbt infinna sig. I sin forskning tittar Dino Viscovi på vad de äldre har för strategier för att hantera detta i sin vardag, bland annat har han regelbundet besökt den ideella it-föreningen SeniorNet. Efter ett tag konstaterade han att föreningen hittat en ny plattform för lärande. En social innovation för att lösa konkreta problem, ett lärande som är lustfyllt och där föreningens

internetcafé är ett sätt att hantera digital skam. Hit kan du komma med dina funderingar utan att anmäla dig i förväg och du behöver inte avslöja din okunskap för någon annan, säger Dino Viscovi som menar att digitaliseringen i samhället behöver ett nytt utbildningssystem. Ett omfattande system för utbildning, fortbildning och handledning.

– Det handlar i bokstavig mening om ett livslångt lärande. Det handlar om medborgarkunskap.

Kaffepengar

Trots att Dino Viscovi i sin forskning fortfarande är mitt uppe i datainsamling, konstaterar han att det saknas likvärdighet i utbyggnaden av det digitala samhället, och att detta inte är något vi kan lära oss den informella vägen. Han menar att den statliga servicen är för dålig och vill se ett tydligare användarperspektiv och en annan trygghet för äldre. Han efterlyser bland annat fysiska platser för support och rådgivning, han efterlyser ett utbildningssystem, och han efterlyser en mer offensiv taktik från bibliotekssektorn.

– Mitt råd till biblioteksprofessionen är att ligga steget före, att flytta fram sin position. Det görs redan mycket och satsningen Digitalt först med användaren i fokus är bra, men i sammanhanget är det bara kaffepengar. ■

Intergenerationellt LÄRANDE

En annan del av forskningsprojektet kring äldres digitala vardag, handlar om det mer informella lärandet mellan generationer och där äldre lär sig om digitala medier av barn och barnbarn.

TEXT: HELÉN ANDERSSON

BILD: HELEN ANDERSSON

– Man får hjälp med olika saker av olika personer. Om det till exempel handlar om att lära sig om vad fake news är, är det mindre troligt att ett barn eller barnbarn ska hålla en teoretisk föreläsning.

CAROLINA MARTINEZ
Universitetslektor vid Malmö universitet

– I de intervjuer jag gjort kan jag se ett klart utbyte av kunskap mellan generationer, barn och barnbarn har en central roll, säger universitetslektor Carolina Martinez vid Malmö universitet.

Konkreta problem

Liksom Dino Viscovi, är Carolina Martinez mitt uppe i insamling av data, och hon har just avslutat ett stort antal intervjuer med äldre personer i Skåne. Hon har fokuserat på vad som sker i vardagslivet i lärandet mellan generationer, och hon tittar på det informella lärandet i en familj och vad det är som gör att äldre personer utvecklar digital kompetens.

– Ofta handlar det om att man behöver hjälp med konkreta problem och då sker det som en vardaglig, naturlig interaktion där fokus ligger på att lösa problemet. Då är det ju ingen som tänker på situationen som en lärsituation och kanske vill den äldre inte påminna om att de vill lära sig. Och på sätt och vis har man ju då avvisat ett tillfälle att lära, säger Carolina Martinez som i sin kommande analys ska titta närmare på just dessa möjligheter mellan generationer.

Redan nu kan Carolina Martinez konstatera att barn och barnbarn spelar en stor och viktig roll när det gäller framförallt mobiltelefonen. När det handlar om de mer tekniska bitarna kring datorn är det ofta någon annan med mer tekniska kunskaper som hjälper till.

– Man får hjälp med olika saker av olika personer. Om det till exempel handlar om att lära sig om vad fake news är, är det mindre troligt att ett barn eller barnbarn ska hålla en teoretisk föreläsning. De hjälper mer till med de praktiska nödvändigheterna i vardagslivet, de konkreta problemen.

Möte

Bland de intervjuade varierar upplevelsen av att få hjälp med digitala problem av familjemedlemmar. En

del vill visa hänsyn och inte vara en belastning, andra upplever det som positivt och självklart. En del upplever att barnbarnen är för snabba och svåra att lära av, medan andra framhåller att barnbarnen förstår deras behov och är pedagogiska.

– Det finns också de som berättar om en social tillvaro kring det digitala där de genom att spela spel tillsammans lär sig av de allra yngsta, säger Carolina Martinez som menar att lärande och möten mellan generationer är en positiv upplevelse för de yngre också.

– Många av de äldre upplever att de yngre barnen tycker det är roligt att visa vad de kan, och att de gärna vill lära sin mor- eller farförälder detta. Och att vara ett stöd för de äldre blir ju ett medvetandegörande för de yngre också. ■

FAKTA

Forskningsprojektet om äldre, digitala medier och lärande, är ett samarbete mellan Linnéuniversitetet, Malmö universitet och högskolan i Jönköping. Professor Tobias Olsson vid Malmö universitet är projektledare, och projektet pågår 2018 – 2021.

Åldrande

— EN DEL AV LIVET —

Boklådor, bokvagnar, Boken kommer, projekt där unga läser för personer med demenssjukdom, väl upptrampade samarbeten med äldreomsorg, hemtjänst och träffpunkter. Minneslådor och minnespromenader samt två bokbussar. I många år har biblioteken i Uppsala varit systematiska i arbetet med att få till en fungerande logistik och service runt sin äldre målgrupp.

TEXT OCH BILD: ANNELI ABRAHAMSSON

Vi knackar på hos Håkan Bergström och kliver in. Han sitter på sängen i sitt femton kvadratmeter stora rum, någonstans i rummet står en stereo och pumpar ut Bruce Springsteen på högsta volym. Håkan blir glad när vi kommer och skiner upp. Det brukar han göra när Malin Pennlöv kommer på besök. Hon arbetar som bibliotekarie med inriktning mot äldre i uppsökande verksamhet på Uppsala stadsbibliotek och i dag har vi promenerat några kvarter för att besöka ett äldreboende i stadsdelen Luthagen där vi träf-

far Håkan Bergström, 91 år och Inge-
mar Blomkvist, 84 år. De är två mycket
engagerade låntagare. I dag har Malin
med sig boken *Polisen i Uppsala*, som
hon tror kan intressera de båda.

– Ni har lite liknande intressen och
lånar till exempel ofta böcker om Upp-
sala, kanske kan ni byta böcker med
varandra när ni har läst klart och tycker
att det dröjer för länge innan jag fyller
på med nya, föreslår hon.

Var sjätte vecka byter Malin Pennlöv
böcker på boendet, men det är egent-
ligen för sällan tycker både Håkan och

Ingemar. De brukar ringa in sina öns-
kemål och ger henne långa listor på
böcker som de vill beställa.

– Jag läser recensioner av nya böcker
och beställer ofta böcker utifrån det.
Bland mycket annat har jag varit mat-
skribent och läser gärna kokböcker och
böcker om mat. Jag läser sällan skönlit-
teratur utan föredrar facklitteratur och
deckare. Jag läser också mycket littera-
tur om andra världskriget. Jag var bara
tio år när det bröt ut och sexton när
det tog slut, de där åren satte sina spår,
berättar Håkan Bergström.

Ingemar Blomkvist håller med. Även han läser mycket om andra världskriget, men också väldigt många böcker som handlar om Uppsala.

– Jag har ingen akademisk bakgrund och gillar att läsa om arbetarnas villkor. Det går i perioder. Ett tag läste jag mycket om alla möjliga transportmedel, Fritiof Nilsson Piraten är en favorit och så gillar jag humor, däremot gillar jag inte kärleksromaner eller deckare, säger han.

Mycket tid att fylla

Numera blir människor överlag väldigt gamla och i dag flyttar man inte till boende förrän man är riktigt gammal, säger Malin Pennlöv. Livets olika skeenden avspeglar sig också i våra läsvanor och hur litteraturen tar plats i våra liv.

– Vi ser att läsningen går i perioder, att man kanske läser mycket som ung, så avtar det under småbarnsåren för att öka när man blir gammal, säger hon.

Ingemar Blomkvist stämmer in på beskrivningen.

– Jag läste inte så mycket som barn, mest uppslagsböcker. Det lästes inte i mitt barndomshem, det var först senare, när jag var mellan 25 och 40 år som jag läste mycket och nästan bara deck-

are. Sedan kom en period där jag läste mindre men löste mycket korsord, det gör jag fortfarande berättar han.

Det är inget fel på intellektet och hörseln är bra hos både Håkan och Ingemar. Det kan bli ganska långtråkigt att vara gammal, då är läsningen ett bra tidsfördriv.

– Folk hör så dåligt här, det blir inte så mycket samtal eller diskussion då. Att läsa får tiden att gå, säger Ingemar Blomkvist.

Bra logistik och samarbeten

Bibliotek Uppsalas stora verksamhet mot äldre beror inte på att det bor en resursstark målgrupp i staden i form av gamla akademiker och tidigare bibliotekarier, tror Malin Pennlöv. Istället har det varit en medveten strategi och ett aktivt val från bibliotekets håll – att alla invånare ska kunna fortsätta att läsa även om de inte kan ta sig dit.

– Vi har en stor verksamhet för de äldre. Varje månad ringer vi tvåhundra samtal och tar beställningar för Boken kommer, som vår vaktmästare åker ut med. Våra två bokbussar gör ett enormt arbete och vi når verkligen hela kommunen. Kommer inte bokbussen fram

sista biten, då finns hemtjänsten där och tar över, berättar hon.

Alla som fyller 80 år blir erbjudna ett besök av en representant från Uppsala kommun. Till de besöken skickar biblioteket alltid med information om vilken service man kan ge. Förutom väl upparbetade samarbeten med olika boenden i både privat- och kommunal regi, samarbetar biblioteket också med exempelvis Röda korset och Samaritern i Uppsala. Inom en snar framtid kommer man exempelvis dra igång ett projekt i samarbete med Diakonistiftelsen som går under rubriken Livsberättelser, och riktar sig specifikt till äldre.

– Många vill vara på biblioteket, det är en demokratisk och neutral plats. En bra plats för att prata om svåra ämnen som åldrande och död. Kulturlivet och litteraturen ska nå alla, säger Karin Hedvall, producent som har sin arbetsplats på biblioteket.

Korta avstånd

Producenttjänsten är numera en del av bibliotekets verksamhet och det är ytterligare en framgångsfaktor och ett tecken på en väl genomtänkt strategi som har lett till nya spännande verksamheter och aktiviteter, menar både Malin Pennlöv och Karin Hedvall. Det är lätt att få en idé och dryfta den med en kollega. De har många projekt tillsammans och anordnar exempelvis gemensamma kulturombudsträffar ett par gånger per termin där de träffar personal inom äldreomsorgen. Där får Malin Pennlöv och Karin Hedvall möjlighet att stämna av behov och önskemål. Att ha bra kontakt med personalen är A och O för att kunna nå ut med bibliotekets service. Vid en träff kom det till exempel fram önskemål om aktiviteter med mer lokal anknytning.

– Biblioteket erbjuder minneslådor för personer med demenssjukdom, som lånas ut till boenden. Den idén vidareutvecklade vi och har nu skapat koncept med bokkassar och minnespromenader. Bokkassarna är en mix mellan minneslådor och boklådor. I kassarna finns böcker för högläsning,

↑ Håkan Bergström, 91 år och Ingemar Blomkvist, 84 år är två mycket engagerade låntagare som gärna samtalar om sina senaste lånefynd.

– Vi insåg att det, särskilt i en mångkulturell stadsdel som Gottsunda, fanns många grupper som aldrig träffade varandra. Det var så idén till projektet Unga läser för gamla uppkom.

HELENA PENNLÖV-SMEDBERG

Bibliotekarie med inriktning äldre i uppsökande verksamhet, Uppsala stadsbibliotek

föremål, diskussionsfrågor och någon aktivitet för att inspirera till samtal. Minnespromenader är som en bokkasse, men där finns även en tipspromenad eller utställning som man kan sätta upp och promenera omkring och titta på. De här minnespromenaderna är väldigt uppskattade av både personal och boende, berättar Karin Hedvall.

Lyckat projekt

Under 2017 arbetade barn- och ungdomsbibliotekarien Helena Pennlöv-Smedberg och kommunikätören Laven Fathi Garcia på Gottsunda bibliotek, en stadsdel där många av de boende har rötter från andra delar av världen.

– Vi insåg att det, särskilt i en mångkulturell stadsdel som Gottsunda, fanns många grupper som aldrig träffade varandra. Det var så idén till projektet Unga läser för gamla uppkom. Tanken var helt enkelt att niondeklassare skulle erbjudas möjlighet att läsa för dementa på ett boende i närheten av skolan. Litteraturen skulle vara medlet, men målet var egentligen att låta unga och gamla mötas, berättar Helena Pennlöv-Smedberg.

Laven Fathi Garcia och Helena Pennlöv-Smedberg förberedde sig på att det kunde bli svårt att rekrytera elever som ville läsa för de gamla. De tänkte erbjuda någon form av ersättning, till exempel bjuda hela klassen på pizza. De var

också väldigt noga med att poängtera att läsningen för de gamla var helt frivillig, den skulle ske under skoltid men var inte på något sätt schemalagd. Men det visade sig inte vara några problem med att hitta villiga elever. Tvärtom.

– Det kan normalt sett vara svårt att hitta volontärer till just demensboenden, det är en speciell situation på många sätt. Det påverkar också vad man kan läsa eftersom de som bor där inte kommer ihåg vad man har läst från gång till gång. Vi hade därför med oss bilderböcker, böcker om exempelvis svensk fauna och svampar, som komplement till kapitelböckerna. De gamla har problem med sitt närminne, men de kommer ihåg vad de lärde sig i första klass, så det blev väldigt fina möten där de unga också fick med sig något. De fick känna uppskattning och det var så roligt att se hur stolta de var och hur de växte med uppgiften, berättar Helena Pennlöv-Smedberg.

Projektet vann priset Läsguldet 2018 som delas ut av Myndigheten för tillgängliga medier, MTM. För en del av prispengarna köpte Laven och Helena en bokhylla som i dag står på äldreboendet där en anhörig numera läser högt för de boende, men idén att låta högstadiel elever möta gamla genom högläsning lever vidare inom Bibliotek Uppsala. Under hösten har Unga läser för gamla genomförts på biblioteket i Stenhagen.

– Det här har varit bland det roligaste jag gjort som bibliotekarie, säger Helena Pennlöv-Smedberg med eftertryck.

Betyder mycket

Tillbaka till boendet. Håkan Bergström visar mig ett rutat A4-block där han noterar och skriver upp vilka böcker som släpps. Det är otroligt noga bokfört. Malin Pennlöv säger att Håkan och Ingemar alltid är roliga att besöka. De har så specifika intressen och önskar böcker som inte alltid är så lätta att hitta.

I dag bor allt fler äldre hemma. Många är ensamma och isolerade. Att biblioteket erbjuder sig att komma till äldreboenden och hem till sina kunder genom Boken kommer betyder mycket. Det märks på gensvaret de får på biblioteket, berättar Malin Pennlöv.

– Vi får väldigt mycket positiv respons. Jag älskar att jobba med de äldre, det är en ynnest att få träffa och prata med dem och jag känner att jag får så mycket tillbaka. ■

TIPS

På Instagram kan du följa @bokenkommer, som drivs av Region Stockholm.

Sakbiblioteket

– Här kan du låna välfärdsteknik

Sakbibliotek är ingen ny företeelse i Sverige. Sedan några år kan vi låna verktyg och kläder på både biblioteket och på andra ställen. I Borås pågår just nu ett projekt där högskolan tillsammans med en kommunal verksamhet testar att låna ut tekniska prylar till äldre.

TEXT: ANNELI ABRAHAMSSON
BILD: FREDRIK ARVEVIK

– Vi lånar ut produkter och olika tekniska lösningar som underlättar så att man kan klara sig hemma i vardagen. Vissa produkter förskrivs, medan andra går att köpa i handeln. Under årens lopp har många hört av sig och frågat om man kan köpa eller låna de här produkterna genom oss, men det har vi inte kunnat erbjuda tidigare. När bibliotekshögskolan hörde av sig och frågade om vi ville delta i det här projektet, tyckte vi att det lät jätteintressant, berättar Fredrik Arvevik, IKT-samordnare på aktivitetshuset Simonsland i Borås, när han visar rummet där de olika produkterna finns.

Välfärdsteknik

Projektet har initierats inom ramarna för plattformen AllAge-Hub, som är en samverkansplattform mellan tolv kommuner inom Göteborgsregionen. Plattformens gemensamma mål är att främja forskning, utveckling och innovation som bidrar till tillgängliga boendemiljöer och välfärdsteknik-tjänster så att människor oavsett funktionsvariation och ålder kan leva självständiga och trygga liv.

I just det här projektet ingår alltså Träffpunkt Simonsland, som är en kommunal verksamhet med en rad olika aktiviteter och föreningar i huset. Målgrupperna är främst äldre och människor med funktionsnedsättningar. Högskolan i Borås representeras av forskaren Jonas Söderholm från sektionen för biblioteks- och informationsvetenskap och hans kollega Leif Sandsjö från sektionen för arbetsliv och välfärd.

Projektet drog igång i september och avslutas under våren. Den teknik man lånar ut är så kallad välfärdsteknik, teknik som ibland gränsar till hjälpmedel, med den skillnaden att välfärdsteknik alltid är digital teknik, medan hjälpmedel kan innehålla digital teknik. Bland de saker man kan låna finns exempelvis keyfinder, som hjälper till att lokalisera nycklar, sensorlampa, trådlös dörrklocka och fjärrstyrda eluttag.

– Man lånar prylarna i sex veckor och ett av syftena med att låna produkter här är att man ska kunna testa och se om det är vad man behöver. Kanske kommer man tillbaka och berättar om sin upplevelse. Då försöker jag få reda på vad som funkade bra och vad som funkade sämre för att på så vis kunna lotsa personen rätt, förklarar Fredrik Arvevik.

Implementeringsparadoxen

Jonas Söderholm har intresserat sig för sakbibliotek sedan 2008. Kollegan Leif Sandsjö, arbetar med frågor som har med välfärdsteknik att göra. De båda disciplinerna förenas i projektet utifrån olika intressen och utmaningar. En av utmaningarna är implementeringsparadoxen, som forskarna från sektionen för arbete och välfärd har att förhålla sig till. Det vill säga att det finns teknik, men professionen vet inte om den gör nytta. För att få reda på det behöver folk använda tekniken men då finns flera trösklar användaren måste ta sig över. Pris är en tröskel. En annan är var man ska få tag i tekniken och hur brukaren ska veta att den får rätt produkt.

FAKTA

Det här är välfärdsteknik

Digital teknik som syftar till att bibehålla eller öka trygghet, aktivitet, delaktighet eller självständighet för en person som har eller löper förhöjd risk att få en funktionsnedsättning. Det kan till exempel handla om digitala trygghetslarm, tillsyn via kamera, sensorer för påminnelser, robotar och datorprogram.

Källa: Socialstyrelsen

SÅ HÄR FUNKAR DET

VEM KAN LÅNA?

Äldre människor eller egentligen alla personer med behov av hjälpmedel.

VAD KAN DU LÅNA?

I nuläget kan du låna keyfinder, sensorlampa, trådlös dörrklocka och fjärrstyrda eluttag. Fler saker kommer säkert i framtiden.

Tilltron till en säljare i ett teknikvaruhus är kanske mindre än till biståndshandläggaren hos kommunen etcetera. Ett sätt att komma runt implementeringsparadoxen är att låna ut produkterna, som på ett bibliotek. När Jonas Söderholm fick frågan om han var intresserad av att delta i projektet, var svaret givet.

– Ur ett biblioteksperspektiv är det intressant och viktigt att se värdet i att låna, att låntagaren får ut något för lånandets egen skull, att det i sig är behållningen. Det handlar inte om ett substitut för att köpa något, man kanske lånar för att testa något nytt, för testandets skull, eller för att man har ett kortsiktigt behov.

Bibliotek – oavsett vad som lånas ut

Att låna saker ligger rätt i tiden där allt fler pratar om klimatkrisen. Jonas Söderholm tror ändå inte att folk kommer att sluta konsumera och börja låna istället, men man kanske lånar en hammare på sitt bibliotek och köper brädorna. Det verkar också som om man gärna laborerar med innehållet

men behåller ordet biblioteket oavsett vad som utlånas. Förmodligen handlar det om att folk förstår vad ett bibliotek är och att biblioteken har ett stort förtroende bland allmänheten, tror Jonas Söderholm.

Ska då biblioteken verkligen bredda sig och låna ut annat än böcker och andra publikationer? Jonas Söderholm tycker att det finns goda argument både för och emot.

– Själva ordet bibliotek antyder att rummet ska innehålla böcker. Bibliotek har visserligen länge lånat ut musik, spel, film, tidningar och annat. Men det är fortfarande publikationer – de författas, ges ut, och kan kategoriseras i genrer precis som böcker. Verktyg och kläder bryter det mönstret och de som menar att det hamnar utanför vad bibliotek traditionellt gör har ju rätt. Samtidigt har bibliotekens roll alltid varit att koppla ihop människor med relevanta resurser. För hundra år sedan hade landet stora problem med läskunnigheten, där gjorde biblioteken en stor insats. Nu står vi inför andra problem och kanske får vi ändra oss igen. ■

Program för äldre

– SÅ HÄR HAR VI GJORT

Hur ser programverksamheten ut på landets bibliotek? Är äldre en uttalad målgrupp eller kommer de ändå? Och behöver man tänka på något särskilt när man riktar sig till äldre? Vi har frågat tre slumpmässigt utvalda bibliotek hur de gör.

TEXT: ANNELI ABRAHAMSSON

Fredrik Rönnberg
Bibliotekschef, Bodens bibliotek

Har ni ett programutbud som riktar sig till äldre?

– Nej, det kan man inte säga, men vi har digitala tisdagar för de som är nya inför teknik och digital närvaro och dit kommer bara äldre. Vi arrangerar också boktipsfrukostar några gånger per halvår där vi bjuder på frukost och tipsar om böcker. 70–80 procent av besökarna är kvinnor i pensionsåldern. Det gäller våra övriga arrangemang också även om det beror på vilka författare vi bjuder in till författarbesöken. En av våra programpunkter handlade om genus, då kom fler yngre personer. Och när det handlade om fiske kom det mest män. När vi arrangerar samhällsdebatter är uppslutningen också blandad. Jag vet inte om det är ett problem, men vi vill nå alla. Verksamheten finansieras med skattemedel som ska angå alla i kommunen och vi anstränger oss för att hitta programpunkter för alla. Men vi förstår vilka som ingår i vår kärntrupp.

Vilken typ av programpunkter?

– Vi arrangerar inte specifika programpunkter för äldre, men vi arbetar med den digitala klyftan och de som står utanför är utlandsfödda och äldre. Anledningen till att vi inte arrangerar några speciella programpunkter för seniorer beror på att den här målgruppen hittar oss ändå. Den äldre gruppen är starkt representerad i våra program och i biblioteket generellt. Sen tycker jag att vi i den uppsökande verksamheten skulle kunna göra mer, att vi skulle kunna komma ut på boenden med boktips, exempelvis. Det ser annorlunda ut numera eftersom

man bor hemma längre och är sjukare när man väl flyttar till ett boende. Under åren har det även skurits ner i den uppsökande verksamheten, där skulle jag kunna tänka mig att arbeta på andra sätt. Det finns en efterfrågan som vi inte har undersökt ordentligt ännu.

Tar ni särskild hänsyn till den här målgruppen?

– Nej, egentligen inte. Vi har tillgänglighetsanpassning, det perspektivet ska alltid vara med i vår verksamhet och är man äldre kanske man behöver det mer. Jag tror inte att målgruppen vill bli utpekad och då är det bättre med generella anpassningar. De allra äldsta kommer möjligen inte på våra kvällsarrangemang, som startar klockan 18. Då kan det vara svårt att ta sig iväg, få färdtjänst eller vad man behöver, men det är bara ett antagande från min sida. Vi försöker variera oss och arrangera evenemang på eftermiddagarna, men det är svårt att få uppslutning dagtid till våra författarbesök. Då är dessutom biblioteket öppet och vi vill inte störa ordinarie verksamhet.

BODENS BIBLIOTEK

Ligger mitt i centrum, delvis i en galleria

BESÖKSANTAL: ungefär 160 000 per år.

ANTAL ANSTÄLLDA: 12

Nizar Keblawi
Tf arrangemangskordinator,
Malmö stadsbibliotek

Har ni ett programutbud som riktar sig till äldre?

– Ja det har vi. En del program kan vara för både yngre och äldre. Det är ett av kulturförvaltningens mål är att nå ut till äldre. Även när vi arbetar i biblioteket får vi många frågor från äldre, det kan handla om teknik, mobiltelefoner men även om litteratur. Biblioteket är en plats där många äldre känner sig hemma och det är gratis.

Vilken typ av programpunkter?

– Malmö stadsbibliotek sitter med i ett nätverk som heter Kultur för äldre som drivs av kulturförvaltningen med en representant från varje institution, där man diskuterar olika programval och verksamhet för att utveckla program för den här målgruppen. Biblioteket har också ett samarbete med SeniorNet som arrangerar ett IT-kafé där äldre kan få hjälp med smartphones och plattor en gång i veckan under terminen. Vi har även ett samarbete med en bank som gästar biblioteket 4–5 gånger per termin där man kan få hjälp med exempelvis sitt bank-id. Talboken med boktips är en annan punkt, där vi samlas i ett stort rum och tipsar om talböcker. Till våra programpunkter på författarscenen kommer det mest äldre besökare, mellan 300 och 800 besökare vid varje tillfälle. Vi samarbetar även med Malmö universitet som erbjuder föreläsningar och presenterar ny samhällsvetenskaplig forskning. Till de här föreläsningarna kommer främst äldre besökare.

Tar ni särskild hänsyn till den här målgruppen?

– Man skulle kunna tro att tidpunkten spelar roll, men vi har program vid olika tider, både dag- och kvällstid, så tiden på dygnet är inget vi tar någon särskild hänsyn till. Det är viktigt att man lyssnar in målgruppen och försöker förstå vad de behöver. Vi har en låda där man kan lämna önskemål och synpunkter. Förut hade vi lärträffar, ungefär det Senior Net gör nu, men med datorer. Vi har pratat om att starta upp den verksamheten igen för att ge de äldre möjlighet att lära sig navigera på datorn och använda den, men vi har inte beslutat något ännu.

MALMÖ STADSBIBLIOTEK

Ligger centralt i staden

BESÖKSANTAL: nästan en miljon besökare per år.

ANTAL ANSTÄLLDA: ca 120

Jannicke Fyhr
Kulturproducent, Multeum

Har ni ett programutbud som riktar sig till äldre?

– Vi har ett programutbud som tilltalar en äldre målgrupp, men som inte direkt riktar sig till äldre, seniorerna är vår största besöksgrupp därefter kommer barnfamiljerna som är de som lånar flest böcker. Vi har svårt att locka unga vuxna. Ungdomarna kommer inte till vår programverksamhet, trots att vi har gratis entré till och med 19 år.

Vilken typ av programpunkter?

– En stor del av vårt programutbud sköts av olika föreningar. Seniorerna kommer på föredrag, teater, utställningar och musikevenemang, samt lånar förstas böcker och läser tidningar. Jag brukar tänka på att erbjuda aktiviteter som har lokal anknytning och gärna historisk koppling och som väcker minnen. Musik har stor genomslagskraft. Tittar du i vårens kulturprogram så har vi program som riktar sig till alla åldrar, men vi kanske flörtar lite extra med seniorerna. Till våren har vi till exempel Poesigympa i samarbete med Region Sörmland. Det är väl det programmet som tydligast vänder sig till äldre, men som även är kul för yngre. Vi har som exempel även en musikalisk resa inom filmens värld och ett hyllningsprogram till Elvis Presley, med stor musiknostalgi. Vi har naturligtvis speciella satsningar för att informera om digitala media för att underlätta för seniorer. Det kan se ut på olika sätt, till exempel genom workshops.

Tar ni särskild hänsyn till den här målgruppen?

– Lokalerna bör vara anpassade för äldre och det ska finnas hörselslinga. Vi ser även till att ha program på dagar och tider då äldre är trygga med att gå ut. Fredagsprogram klockan 12 är inarbetat sedan länge och nu har vi även Lördagsmusik klockan 12. Kvällsprogrammen är senast från klockan 19. Vi har valt att ha dessa programtider eftersom det har uttryckts en önskan om det och tiderna har visat sig fungera bra.

KULTURHUSET MULTEUM

Ligger i Strängnäs.

BESÖKSANTAL: 245 756 under 2019.

ANTAL ANSTÄLLDA: 10 bibliotekariéer och 7 anställda, som arbetar med allmänskulturen och mötesplatser i Strängnäs kommun.

Ensamma äldre OCH BIBLIOTEK

Den danska tankesmedjan Tænketanken Fremtidens biblioteker, konstaterar i rapporten *Ældrefællesskaber og biblioteker* att bibliotek absolut kan hjälpa äldre ut ur ensamhet.

TEXT OCH BILD: HELÉN ANDERSSON

– Biblioteken kan göra skillnad och bidra till ökad livskvalitet för äldre och få dem att känna sig mindre ensamma. Och det handlar inte bara om att skraddarsy nya aktiviteter för målgruppen, det räcker med små genomtänkta justeringar av det som redan görs, säger Lotte Hviid Dhyrbye, chef för Tænketanken Fremtidens biblioteker.

Utsatta områden

Det finns sedan länge ett fokus på ensamhetsproblematiken i Danmark. Tænketanken och Lotte Hviid Dhyrbye har tidigare arbetat med ensamhetsproblematiken mer generellt, och vad det betyder när man är äldre. I det arbetet fick hon kontakt med socialarbetare i utsatta bostadsområden som menade att det finns en problematik kring hur man definierade utsatta. Att det inte så mycket handlar om de som bor i dessa områden, utan om det som inte finns där.

– Det handlar om infrastrukturen, om att det saknas butiker och kulturinstitutioner. Och särskilt för de äldre. Så i projektet kopplade jag helt enkelt ihop socialt utsatta bostadsområden med ensamma äldre, säger Lotte Hviid Dhyrbye och avslöjar att hon också hade en baktanke med att vilja ändra den politiska agendan i Danmark där kultur och hälsofrågor sällan möts, jämfört med till

exempel Sverige och England.

– Vi arbetar mycket i sturör i Danmark, och min intention var att få biblioteken och kulturen ut på andra arenor. Att koppla ihop kultur och hälsa, kultur och äldre. Och, tillägger hon, idag är det viktigt för biblioteken att börja rikta in sig på den demografiska utvecklingen. För fokus har länge varit på de unga biblioteksbesökarna, och kärnanvändarna, de allt fler äldre, får allt mindre fokus.

Aktiviteter

Kunskapsprojektet *Ældrefællesskaber* og biblioteker, Äldres gemenskap och bibliotek, blev ett samarbetsprojekt mellan tankesmedjan och lokala projektgrupper bestående av socialarbetare och folkbibliotek i fyra danska utsatta bostadsområden. Tillsammans skulle de skapa och testa olika relevanta aktiviteter för ensamma äldre.

– De skulle utveckla ett nationellt koncept och en lokal aktivitet som de skulle prova på ensamma äldre, boende i bostadsområdet. Sammanlagt alltså två nya aktiviteter på varje bibliotek, säger Lotte Hviid Dhyrbye och ger exempel på lokala aktiviteter som Shared Readinginspirerade bokklubbar, musikträffar med fokus på låttexter och särskilda samtalsgrupper för äldre män. Den gemensamma, nationella

aktiviteten handlade om lokalhistoria.

– Det viktiga är att aktiviteten har ett innehåll och har någon betydelse för de äldre. Att det inte handlar om att spela bingo.

Handbok

Projektet följdes av antropologer som observerade vad som hände på biblioteken och med de äldre. Erfarenheter samlades i en större rapport, men de viktigaste erfarenheterna samlades i en praktisk handbok, en slags manual, för de som vill jobba med ensamma äldre. Bland annat presenteras sex grundelement som ett slags skelett att förhålla sig till i detta arbete, och där framförallt tre avgörande faktorer framhävs.

– Det viktigaste är förstas den kulturella kärnan där aktiviteten måste vara relevant. Vi såg också att det fungerade bäst i mindre grupper där alla befann sig i samma situation, att alla var ensamma. Det gav en mer öppenhet i samtalen, säger Lotte Hviid Dhyrbye.

Bibliotekets värdskap är en annan faktor som lyfts och som handlar om att bibliotekspersonalen vågar lämna sin profession och också agera som medmänniska. Och det handlar både om att ta ansvar för det fysiska rummet och för relationen mellan sig själv och de äldre, och mellan de äldre.

– Det handlar om att skapa trygghet,

– Ensamhet är lika skadligt för hälsan som att röka.

LOTTE HVIID DHYRBYE
chef för Tænketanken Fremtidens biblioteker

att bli sedd och om att känna sig välkommen, säger Lotte Hviid Dhyrbye och menar att inkludering också är en del av detta.

– Att den äldre inte bara är konsument, utan aktivt får ta del av verksamheten.

Ensamhet

Hela projektet inleddes med att 50 äldre personer djupintervjuades om bland annat hur deras vardag ser ut och vad de hade att säga om att vara ensam. Inför dessa intervjuer uppstod ett något oväntat problem när det visade sig vara svårt att hitta ensamma äldre.

– Vi pratade med antropologer och tillsammans med socialarbetare, biblioteket i bostadsområdena, dörrknackning, affischering och artiklar i lokalpressen, gick det till slut.

Alla bodde inte ensamma, men alla kände en viss grad av ensamhet och intervjuerna gav en mängd insikter, som till exempel att ensamhet inte behöver betyda att du saknar sociala relationer, utan mer om att du känner

dig ensam, säger Lotte Hviid Dhyrbye och visar på forskning som säger att ensamhet har stora negativa konsekvenser för såväl samhället som helhet, som för den enskilda människans livskvalitet och hälsa.

– Ensamhet är lika skadligt för hälsan som att röka.

Ökad förståelse

Lotte Hviid Dhyrbye menar att en av insikterna i projektet är att det är ett krävande arbete för biblioteken att arbeta med ensamma äldre, framförallt rekryteringsarbetet, arbetet med att hitta dessa personer. Här, menar hon, måste man hitta strategiska samarbetspartner i lokalområdet.

– Biblioteken i projektet har förstått att om de vill nå äldre ensamma måste de samarbeta med lokala organisationer, med hemsjukvård och med socialarbetare i bostadsområdena.

För att sprida erfarenheter från projektet och väcka intresse för arbetet med ensamma äldre, avslutade Tænketanken projektet med att be alla bibliotek

i Danmark att komma med förslag på projekt de skulle genomföra utifrån de sex grundelementen i handboken. Det hela utformades som en tävling med en prissumma på 50 000 kronor.

– Vi fick in många spännande förslag, och de två bibliotek som vann arbetar fortfarande aktivt med målgruppen. Liksom de fyra bibliotek som deltog i projektet, sammanfattar Lotte Hviid Dhyrbye.

Syftet med hela projektet var att med hjälp av kulturaktiviteter bryta ensamhet och öka livskvaliteten hos ensamma äldre. Den kvalitativa utvärderingen visade att över hälften av de ensamma äldre som deltog i projektet upplevde att de var mindre ensamma, att de fick mod och lust att söka upp nya aktiviteter på egen hand.

– Många upplevde att de kände fler i lokalområdet de kunde hälsa på, eller prata med. Dessutom har projektet bidragit till en ökad förståelse för frågan, och ensamhet och äldre har generellt kommit mycket högre upp på bibliotekens agenda i Danmark. ■

FAKTA

- Kunskapsprojektet Ældrefællesskaber og biblioteker pågick 2016 – 2017.
- Bibliotekspersonal och socialarbetare i utsatta bostadsområden i Varde, Skælsør, Dalum och Köpenhamn samarbetade.
- 143 äldre personer deltog nationellt och 50 djupintervjuer med äldre genomfördes.
- Tænketanken Fremtidens biblioteker, tankemedjan Framtidens bibliotek, har funnits sedan 2012 efter ett initiativ från Danmarks biblioteksförning.
- Tankesmedjan ska undersöka och främja debatten kring framtidens bibliotek.
- Tankesmedjan representerar 30 folkbibliotek, fem biblioteksorganisationer och ett antal privata verksamheter som aktivt deltar i tankesmedjans verksamhet och stödjer arbetet ekonomiskt.

↑
Lotte Hviid Dhyrbye
chef för Tænketanken
Fremtidens biblioteker

Gemenskap PÅ BIBLIOTEKET

I danska orten Hilleröd har biblioteket de äldre i fokus och erbjuder varje vecka en stor mängd arrangemang som lockar många deltagare.

TEXT OCH BILD: HELÉN ANDERSSON

När biblioteket i Hilleröd flyttade in i sina nuvarande lokaler år 2001, var ambitionen att skapa ett inspirerande rum för biblioteksaktiviteter som utstrålar gästfrihet. Nu, nästan 20 år senare, kan man säga att det gamla renoverade slakteriet har lyckats.

– Vi har ett stort antal arrangemang varje vecka där bland annat 30 olika läsecirklar lockar många äldre, säger

Christine Christensen, chef för barn- och familjeverksamhet.

Demensvänligt

Med sina nästan 50 000 kommuninvånare är Hilleröd en stor kommun. Tillsammans med ytterligare sex kommuner har Hilleröd engagerat sig i en satsning mot ett demensvänligt Nordsjälland, och har dessutom vun-

nit pris för att vara ett tillgänglighetsbibliotek.

– Kommunerna på Nordsjälland har samarbetat kring aktiviteter med fokus på äldre med demens och deras anhöriga, säger Christine Christensen och menar att de egentligen inte gjort så mycket mer än att varit på ett föredrag och blivit mer uppmärksamma på problemet.

– Alla i personalen har fått kunskap kring demens och vi har blivit uppmärksamma på vårt eget bemötande av äldre medborgare.

CHRISTINE CHRISTENSEN

Chef för barn- och familjeverksamhet, biblioteket i Hilleröd

– Alla i personalen har fått kunskap kring demens och vi har blivit uppmärksamma på vårt eget bemötande av äldre medborgare. Äldre med demens, eller med begynnande sådan, är ju tyvärr en väldigt stor grupp.

Filmrum

Som en vattendelare mitt i biblioteket löper en stor bred hall med generösa takfönster. En gång var det den stora slaktgången, numera huserar den ett antal bokhyllor och kommunens konsthall för nutids- och samtidskonst.

– Vi är ett bland få bibliotek i Danmark som har konsthall med professionella utställare, säger Christine Christensen stolt när vi passerar på väg mot bibliotekets filmrum Stemningen. Konsthallen, liksom filmrummet vi är på väg till, är båda arenor för många av bibliotekets aktiviteter. Ett av de mer populära evenemangen i filmrummet är de populärvetenskapliga direktsända föreläsningarna från Aarhus universitet varannan tisdag.

– Det lockar många äldre och det är alltid fullt oavsett ämne, säger Christine Christensen. Föreläsningarna följs alltid av en diskussion ledd av en bibliotekarie, och ungefär samma upplägg har återkommande evenemang med musiklyssning och med filmvisning. Musiken väljs för det mesta av en bibliotekarie, och filmen har alltid ett tema som diskuteras efteråt.

Minnesverkstad

Var fjortonde dag dukas det upp långbord i konsthallen och alla är välkomna till en gratis middag. Med stöd av Hilleröd kommun och andra samar-

betspartners bjuder biblioteket in till en gemensam matstund och ett föredrag, en högläsning eller information från någon organisation. En lokal kock lagar mat, frivilliga hjälper till med dukning, och matgästerna förväntas plocka undan efter sig själv.

– Meningen är att det ska vara gemenskap och att man ska möta nya människor. Många äldre kommer hit och äter tillsammans, som mest har det varit 300 matgäster vid en måltid. Men oftast är det mellan 150–200, skrattar Christine Christensen.

Alldeles nytt i vinter är den minnesverkstad som i samarbete med en pensionärsförening ska pågå under tre månader. En grupp äldre ska med stöd av en journalist skriva sina memoarer, riktade till barn och barnbarn. Gruppen har hittills setts en gång då en författare var på plats och hjälpte dem att komma igång.

– Det är ju för deras egen skull så vi kommer inte att hjälpa till med någon utgivning, ler Christine Christensen och berättar att det var stort intresse och många som hade författarambitioner.

Caféer och läsecirklar

Ytterligare en populär aktivitet för äldre är bibliotekets olika caféer. Bland annat torsdagscaféet har en gång i månaden i många år lockat ett sextiotal äldre till konsthallen där de bjuds på fika och ett föredrag av olika slag med efterföljande diskussion. Lika populärt är det Sokratescafé som bjuder in till filosofiska samtal på förmiddagstid och där deltagarna själv bestämmer dagens ämne.

– Sokratescaféet är det en frivillig som leder, liksom caféet där en stor grupp

äldre kvinnor möts och virkar tillsammans. Vi hjälper bara till med att ställa fram stolar och bord, resten sköter de själv, säger Christine Christensen som tror att det gemensamma för alla caféer är att de äldre först lockas dit av ämnet och fikaten, men att gemenskapen får dem att återvända.

Den dominerande verksamheten för äldre på biblioteket är ändå alla läsecirklar. Cirka 30 olika cirklar med mellan 8–15 deltagare i varje. De flesta sköter sig mer eller mindre själv efter hjälp med att komma igång och med boktips, men en bokcirkel sticker ut genom att den riktar sig till män mellan 65–75 år. Cirka tio män ses en gång i veckan och läser tillsammans med Shared Reading som metod.

– Det är ett stort intresse och det är stor blandning på både läsvana och riktigt läsovana män. Jag tror att det även här är gemenskapen som lockar först, men att läsningen tar över efterhand, säger Christine Christensen och berättar att cirkeln under hösten har följts av en forskare för att se vad männen får ut av att vara med i den här typen av gemenskap.

Trots de många läsecirkelarna, vill biblioteket i Hilleröd se ännu fler och hoppas på pengar till ett större projekt där man vill undersöka effekten för äldre att vara med i en läsecirkel.

Christine Christensen menar att det är en viktig uppgift för biblioteken att vara med och höja de äldres livskvalitet, och ser gärna fler samarbeten med till exempel äldreboenden.

– Det viktigaste är att få ut de äldre ur ensamhet och in i en gemenskap. ■

UPPSÖKANDE förmedling

Genom ett nära samarbete med äldreomsorgen når biblioteken i danska Stevn många fler äldre.

– I stället för en-till-en-förmedling, levererar vi nu en-till-fem-förmedling, säger May-Britt Diechmann som är bibliotekschef för Stevns Bibliotekerne.

TEXT OCH BILD: HELÉN ANDERSSON

May-Britt Diechmann har som målsättning att ett bibliotek ska vara relevant för sitt lokalområde. Hon menar också att bibliotek ska finnas där medborgarna finns, så när hon som ny bibliotekschef i Stevn tittade på kommunens demografiska prognos, förstod hon att något måste göras. Hon insåg att biblioteket måste se över sin förmedling så att den når fler och når den växande äldre målgruppen.

– År 2026 kommer det att bo 80 procent fler i kommunen i åldrarna 67 - 99 år, konstaterar hon och förklarar att det är Stevns natursköna omgivning som lockar många äldre att bosätta sig där som pensionär.

Boken kommer

Precis som i många andra kommuner kämpar biblioteken i Stevn med en stram budget. May-Britt Diechmann sneglade länge på servicen med Boken kommer som hon retade sig på eftersom det är en resurskrävande tjänst. Samtidigt hade biblioteket ett väl fungerande samarbete med kommunens äldreboende, och hade redan påbörjat samtal om att göra något tillsammans.

– Jag är också intresserad av Design

Thinking som metod, så våren 2017 gick vi in i en gemensam designprocess där det finns en koppling mellan äldreboendena och biblioteket.

Arbetet inleddes med intervjuer med äldre, både de som bodde hemma, och de som bodde på äldreboende. Så småningom växte idén med att låta en bibliotekarie besöka ett äldreboende, istället för att en bibliotekarie besöker en äldre i taget.

– Vi besöker fem äldreboenden i Stevn en gång i månaden då även alla äldre ensamboende är välkomna på drop-in, säger May-Britt Diechmann som ändå vill betona att Boken kommer en-till-en inte är helt borta.

– Behövs det verkligen så gör vi det, men vi når definitivt fler när vi serverar äldreboendet. Och självklart är alla fortfarande välkomna till biblioteket, ler May-Britt Diechmann.

Digital förmedling

Tillsammans med äldreboendena försöker nu biblioteken ta ett steg till och få i gång en kompletterande digital förmedling.

– Vi har kanske inte längre råd med en-till-en-förmedling av fysiskt material, men det har vi med det digitala

och det är nästa steg i vårt arbete, säger May-Britt Diechmann och avslöjar att ett kommande projekt handlar om en biblioteksapp där hela bibliotekets digitala arkiv med ljudböcker, e-böcker och film ska samlas.

– Fungerar det här behövs inte allt fysiskt material, och allt fler äldre blir ju digitala, även om vi inte kommer att göra de som inte är där generade.

Process

I spåren av samarbetet har personalen på äldreboendena fått upp ögonen för att litteraturen kan användas till andra aktiviteter som till exempel högläsning. Numera finns också frågan om litteratur och musikpreferenser när äldre flyttar in på ett äldreboende. Och biblioteken har förstått att deras fördomar gällande val av litteratur för äldre ofta är just fördomsfulla.

– Det har varit en omställning för bibliotekarier, för personalen på äldreboendena och för äldre boende i kommunen. Men vi har stor uppbackning av våra kommunpolitiker och av vår förvaltning. Och alla är sjukt glada för vårt arbete. ■

– Vi har kanske inte längre råd med en-till-en-förmedling av fysiskt material, därför satsar vi på det digitala. Ett kommande projekt handlar om en biblioteksapp där hela bibliotekets digitala arkiv med ljudböcker, e-böcker och film ska samlas.

MAY-BRITT DIECHMANN
Bibliotekschef, Stevns Bibliotekerne

BOKEN KOMMER

– En osynlig trotjänare
som fyller sextiofem

I sextiofem år har Boken kommer funnits i Sverige och sett till att den som inte kan ta sig till biblioteket ändå kan få hem sina böcker. Nu trycks snart rapporten som beskriver Regionbibliotek Stockholms arbete med tjänsten i syfte att ta reda på hur den används och hur den skulle kunna utvecklas.

TEXT OCH BILD: ANNELI ABRAHAMSSON

Rapporten Berättelsen om Boken kommer, består av två delar. Jenny Lindberg, lärare och forskare på Bibliotekshögskolan i Borås, har skrivit en av delarna på uppdrag av Regionbibliotek Stockholm, där hon redovisar resultatet av den studie hon har gjort.

– Under intervjuerna jag gjorde med personer som använder tjänsten Boken kommer, framkom det att den betyder oerhört mycket. Den är ett vitalt inslag i

livet och fyller både känslomässiga och sociala behov. Det är mer än litteraturförmedling, den innehåller mänskliga värden. Att få höra om dess betydelse berörde mig verkligen, berättar hon.

– Även för personalen betyder den här tjänsten mycket, de har också utbyte av det här mötet.

En av bibliotekarierna i studien berättar lite skämtsamt att det knappast finns någon som får så många choklad-

kartonger vid jul, som de som arbetar med Boken kommer. Det är också en väsentlig del av bibliotekets ansvar att arbeta uppsökande och att försöka erbjuda alla någonting.

Genomlysning av tjänsten

Mellan 2015 och 2017 lät Regionbibliotek Stockholm göra en genomlysning av tjänsten Boken kommer. Då gjordes också en enkätundersökning som visa-

– Det vore juste att sätta upp ett tydligare regelverk kring Boken kommer, så att man även kunde nå ut med tjänsten på bredare front, det kunde bli mer demokratiskt på det sättet.

JENNY LINDBERG

Lärare och forskare på Bibliotekshögskolan i Borås

de att 25 av regionens 26 kommuner erbjöd Boken kommer i någon form under 2017.

Jenny Lindbergs studie belyser Boken kommer ur professionens perspektiv, men också utifrån användarens perspektiv. Hon har samtalat med tjugo bibliotekschefer, nio bibliotekarier samt gjort djupintervjuer med sex användare i åldersspannet 69–89 år, där majoriteten varit 80 plus. Syftet har alltså varit att ta reda på vilka kvaliteter verksamheten har, men också vilka begränsningar den har och hur den skulle kunna utvecklas.

– Den här verksamheten är relativt okänd. Enligt uppgifter som min nuvarande kollega Malin Ögland tog fram 2011 nås endast tre procent av medborgarna över 80 år av tjänsten. Tjänstens räckvidd verkar också vara relativt stabil över tid, berättar Jenny Lindberg.

Det är en låg siffra och orsakerna till att inte fler nås av tjänsten beror på flera saker. Jenny Lindberg skriver i sin studie att tjänsten ofta har betraktats som en extra stödinsats för de människor som inte kan använda det fysiska biblioteket, och därmed inte som en given del av den ordinarie biblioteksverksamheten. Hon menar att det synsättet nog är en bidragande orsak till att biblioteken inte marknadsför tjänsten. Vissa bibliotek uttrycker också oro för att marknadsföra tjänsten eftersom de tror att alla då skulle vilja anlita Boken kommer, medan andra inte alls är oroliga för det.

Det finns sällan strikta kriterier eller kontroller av vem som beviljas tjänsten. Ofta avgörs frågan genom informella

samtal mellan personal och användare. Jenny Lindberg ser värdet i det, men resonerar också om att det kanske vore bättre med en mer transparent process.

– Det vore juste att sätta upp ett tydligare regelverk kring Boken kommer, så att man även kunde nå ut med tjänsten på bredare front, det kunde bli mer demokratiskt på det sättet, menar hon.

Osynligheten är en risk

Jenny Lindberg säger att verksamheten är sårbar. Inte sällan vilar den på en eller ett par eldsjälur på biblioteket, vilket också bidrar till att verksamheten lätt blir personberoende och inte alltid rättvis.

Boken kommer skulle behöva bli mer synlig och tydligare i konturerna – fler skulle behöva få reda på att den finns för att också kunna nyttja resursen. Hon konstaterar också att Boken kommer är väl etablerad och mycket uppskattad bland användarna, men mindre synlig i de strategiska och politiska sammanhangen. Det bidrar också till ökad sårbarhet.

– Det finns en risk att en del använder tjänsten som ett alibi för att uppfylla kravet på tillgänglighet, men tänk vilken potential tjänsten har. Jag tror inte att alla politiker känner till verksamheten eller vet vilka möjligheter den skulle kunna innebära. Fast då måste den också få kosta, menar hon.

Samtidigt är Jenny Lindberg noga med att inte framställa arbetet med Boken kommer som att ingenting händer. För det gör det, menar hon.

– Biblioteken gör mycket och har många idéer med Boken kommer, men dessa måste förankras på strategisk nivå om den ska förändras. Hur ska man nå ut med den här tjänsten, hur ska den se ut under 20-talet, frågar Jenny Lindberg retoriskt och fortsätter:

– Det är mycket att ta ställning till. Jag tror det är dags att vitalisera Boken kommer så att den kommer att omfatta fler snarare än att prioriteras bort. ■

FAKTA

BOKEN KOMMER är en bibliotekstjänst för den som inte kan sig till biblioteket av någon anledning. En bibliotekarie sätter samman ett antal böcker efter samtal med användaren, där hen har lärt känna personen tillräckligt för att kunna ringa in vad den skulle uppskatta att läsa. Böckerna levereras sedan hem till personen av en anställd och just det faktum att utlånet levereras av någon, och inte förmedlas genom exempelvis en mejlad e-bokslänk, är viktigt för många låntagare. Tjänsten, som etablerades i Sverige vid mitten av 1950-talet efter nordamerikansk förebild, finns i dag på de flesta större folkbiblioteken i landet.

Högläsning FÅNGAR STUNDEN

Verksamheten med läsombud har funnits sedan 1990-talet då Centrum för lättläst tog initiativ till en läsombudsutbildning för personal inom funktionshinderomsorgen. Numera finns det läsombud på de flesta håll i landet, både inom LSS och äldreomsorgen.

TEXT OCH BILD: HELÉN ANDERSSON

– Det finns ett nätverk av frivilliga högläsare i landet. Volontärer som kommer till boendet och läser på en bestämd tid varje vecka.

CATHARINA KÅBERG
Handläggare på Myndigheten för tillgängliga medier, MTM

– En viktig målgrupp inom äldreomsorgen är framförallt de dementa personer där en stunds högläsning öppnar upp för samtal och skapar samvaro, och där man tydligt sett att högläsningen på eftermiddagen ger deltagarna bättre nattro, säger Catharina Kåberg, handläggare på Myndigheten för tillgängliga medier, MTM.

Demokratisk rättighet

Precis som att det kan finnas fackombud på en arbetsplats, kan det finnas läsombud. Ordinarie personal som arbetar med lästöd som en del av sitt vanliga arbete och vars huvuduppgift är att förmedla böcker och läsning till boende eller äldre som inte kan eller orkar läsa själv.

– Det handlar i väldigt hög grad om att skapa lässtunder och att läsa högt. Men det handlar också om att besöka och att ha kontakt med det lokala biblioteket och se till att man får böcker som passar målgruppen, säger Catharina Kåberg som poängterar att tillgång till nyheter, information och till böcker och läsning är en demokratisk rättighet.

I såväl bibliotekslagen som i LSS och Socialtjänstlagen finns formuleringar som stöder just demokratispekten och att rätten till information ska tillgodoses utifrån olika behov. I Bibliotekslagen är det uppdraget att göra litteratur och information tillgänglig för alla som är centralt, i Socialtjänstlagen handlar det bland annat om rätten till fritid, kultur och en meningsfull tillvaro i gemenskap med andra.

– Vill man erbjuda en kvalitativ god vård är detta något som bör ingå som en naturlig del, menar Catharina Kåberg.

Läsombud och frivilliga högläsare

När Centrum för lättläst år 2015 slogs ihop med MTM, följde verksamheten med läsombud och frivilliga högläsare med. Tillsammans med regionala arbetsgrupper där regionbiblioteken ingår, arrangerar MTM utbildningar och inspirationsdagar, och i bästa fall finns också lokala arbetsgrupper som arrangerar lokala träffar och bland annat rekryterar och utbildar frivilliga högläsare.

– Det finns ett nätverk av frivilliga högläsare i landet. Volontärer som kommer till boendet och läser på en bestämd

tid varje vecka. I påfallande hög grad är det pensionerade lärare och bibliotekarier som själv älskar läsning och litteratur, och jag måste säga att de frivilliga är guld värda, ler Catharina Kåberg.

Enkelt

MTM räknar med att det i dag finns cirka fem tusen läsombud och högläsare registrerade, men Catharina Kåberg är orolig för framtiden när hon ser hur förutsättningarna inom omsorgen förändrats där många berättar om tidsbrist och om svårigheten att fånga en stunds högläsning i flykten.

– På de tio år jag jobbat ser jag tydligt en förändring med en tuff verklighet där allt färre har möjlighet att få utbildning och bli läsombud eller delta på våra inspirationsdagar. Catharina Kåberg tror ändå på en framtid med läsombudsverksamheten eftersom högläsning ökar livskvaliteten för de som tar del av den. Hon menar dock att det är viktigt med arbetsgrupper och hon är övertygad om att det är en stor hjälp för biblioteken att nå ut med medier till personer med särskilda behov när de samarbetar med läsombud, studieförbund och frivilligorganisationer.

– Högläsning är en enkel aktivitet som ger så oerhört mycket tillbaka. Förutom att skapa möjligheten att få ta del av berättelser, nyheter och information, ger det tillfällen av samvaro, samtal och stimulans. Det berikar ju också personalen. Så jag kan egentligen inte förstå hur man kan välja bort det. Det känns inte som något alternativ att inte högläsa. ■

FAKTA

För att bli läsombud eller högläsare går man en kortare utbildning arrangerad av lokal eller regional arbetsgrupp, bibliotek eller studieförbund. Efter avslutad utbildning får man ett diplom eller intyg som bekräftar att man gått utbildningen.

Källa: MTM

Volontärer GÖR SAMHÄLLSNYTTA

De flesta bibliotek i landet erbjuder service som läxhjälp och språk-kafé. På många ställen har det nästan kommit att vara en del av basverksamheten, men servicen hade varit svår att erbjuda om inte volontärerna ryckt in. Deras insatser har utvecklats till ett riktigt win-win-koncept.

TEXT OCH BILD: ANNELI ABRAHAMSSON

– Det här är en fantastisk möjlighet för mig att få möta de här människorna, som jag aldrig annars skulle ha mött. Det är mycket bättre att vara här än att sitta hemma och glo på fyra väggar och det ger mycket vidare perspektiv än att titta på tv, säger Lennart Andersson en av volontärerna på biblioteken i Majorna och Linnéstaden i Göteborg.

Volontärkollegan Bertil Norrlind håller med. Att få komma till biblioteket och hjälpa till med att träna svenska eller lösa läxuppgifter betyder mycket.

– Folk stannar en på stan och pratar för att de känner igen en härifrån. Även vi volontärer har blivit en fin liten grupp som ses och umgås, berättar han.

Lennart Andersson och Bertil Norrlind har varit verksamma längst i den grupp av drygt trettio volontärer som arbetar i stadsdelsförvaltningen Majorna-Linné. Deras uppgift

är att finnas på biblioteket de dagar det erbjuder möjlighet att träna på svenska. Det gör man på Majornas bibliotek på måndagarna. På torsdagarna erbjuder Linnéstadens bibliotek möjlighet att träna svenska samt mer individuell läxhjälp. Det finns också volontärer som högläser på äldreboenden runt om i stadsdelen.

– Den här verksamheten är så bra och fin. Volontärerna är så kunniga och har så stor kompetens. Det stärker båda parter, det är tillfredsställande att hjälpa andra, säger Helena Jannert, enhetschef för biblioteken i Majorna-Linné.

Outnyttjad resurs

Stadsdelen arbetar systematiskt med sin volontärverksamhet. Marcus Erlandsson är psykolog och deltidсанställd volontärsamordnare. Det är till honom man hör av sig om

man är intresserad av att arbeta som volontär. Han arbetar på hälsofrämjande- och förebyggande enheten för äldre, och det är främst äldre personer som blir volontärer. Han håller med Helena Jannert om att verksamheten är ett väldigt bra sätt att tillgodose flera målgrupper samtidigt.

– När många har varit lediga pensionärer i ungefär ett år känner de att de vill göra något av sin tid. De vill ge tillbaka till samhället, göra nytta och det gör de verkligen. Volontärerna håller på så länge de tycker att det är kul, en del kanske tar en paus och kommer tillbaka. De är otroligt uppskattade, säger Marcus Erlandsson.

Frivilliga insatser – en del av verksamheten

Det har funnits volontärverksamhet i stadsdelen före 2015, den var då enbart inriktad på insatser inom äldreomsorgen. I samband med den stora flyktingvågen ökade antalet volontärer kraftigt eftersom det var många som ville hjälpa till och göra en insats. Det var också då som samarbetet med biblioteket inleddes.

– Volontärverksamheten var då organiserad via en träffpunkt här på Chapmans torg och lokalerna låg vägg i vägg med biblioteket, så det var naturligt att vi började samarbeta och vi är väldigt nöjda över samarbetet med biblioteket och personalen här. Det är aldrig några problem, berättar Marcus Erlandsson.

Vid årsskiftet 2018 övertog stadsdelen ansvaret för volontärsamordningen och det har funnits flera fördelar med det. För Helena Jannert och biblioteket är det en stor trygghet att det är just stadsdelsförvaltningen och Marcus Erlandsson som har ansvaret för volontärerna.

– Marcus intervjuar volontärerna och ser vilka uppdrag som kan passa. Det är en trygghet för oss och strukturen gör att de blir väl omhändertagna. Marcus har uppföljningssamtal och de kan vända sig till honom om det skulle vara något. För mig hade det varit en omöjlighet att ha uppföljningssamtal med volontärerna, det skulle jag inte ha tid till, säger hon.

Volontärernas insats har blivit en del av verksamheten och den service som biblioteket gärna vill erbjuda. Utan volontärerna hade det inte varit möjligt.

– Vi har i uppdrag att ha en bra verksamhet, men utan volontärerna hade vi inte haft råd att erbjuda den här servicen. Jag tycker att det är jättebra att vi kan ta tillvara människors kompetens, människor som vill användas till något bra och som vill vara en del av ett fungerande samhälle. Även om servicen bygger på volontärer så är den skattefinansierad i och med stadsdelens arbete med volontärsamordnaren. Jag tycker att den kombinationen fungerar väldigt bra, säger Helena Jannert. ■

SOMMARBOKEN

Biblioteket som portal

Biblioteksprojektet Sommarboken laddar i år inför en riktigt magisk sommar.

Årets tema är Genom portalen och metoden är skrivande.

Årets ambassadör är den fantasyälskande Ylva Hällen, skaparen av SVT:s Supersagan och böckerna om det mystiska landet Ylvania.

BILD: PETER HAGSTRÖM

Temat för Sommarboken 2020 är Genom portalen. Vad tänker du om portaler?

– Jag tror portaler blir synliga när någon behöver dem. Då kan de dyka upp i vilken form som helst. Jag skulle vilja ha en liten dörr vid fotändan på sängen som kunde ta mig till en mer äventyrlig plats på tråkiga dagar. En plats där jag fick vara hjälte i min egen saga och kunna saker jag inte kan i verkligheten, som att rida och sjunga magiskt bra. Det är vad portaler gör i min fantasi, öppnar dörrar till världar där man kan mer än man tror.

En förhoppning med Sommarboken 2020 är att barn ska få lust att skriva egna berättelser. När började du skriva?

– Jag började tidigt att hitta på historier. Ofta, nästan jämt, ville jag att livet skulle vara mer fantastiskt än det var och därför saltade och sockrade jag varje berättelse. Jag ljög nog en del helt enkelt och jag trodde på det själv. Det var nästan alltid läskiga historier som att det fanns massa knivar i brevlådan till ödehuset på vår grusväg.

SOMMARBOKEN är ett läsfrämjande biblioteksprojekt som drivs av Västra Götalandsregionen och uppmuntrar till kravlös läsning för barn i åldrarna 8–12 år. Som ambassadör kommer Ylva att skapa videohälsningar till barnen med lästips, pyssel och spännande uppdrag.

Läs mer: kulturivast.se/sommarboken2020

BENGT KÄLLGREN

Box-Bengt

drar

vidare

Efter ett långt yrkesliv är det dags för bibliotekarien, redaktören, byggnadsantikvarien, snickaren, chefen och morfadern Bengt Källgren att gå i pension. Noll27 har träffat honom för att höra om hans framtidsplaner och för att prata minnen.

TEXT OCH BILD: HELÉN ANDERSSON

Det är en av vinterns få soldagar i Göteborg och Bengt kommer släntrande över torget där vi stämt träff. Hans annars så karaktäristiska kavaj är utbytt mot en fleecetröja, och han ger ett avslappnat intryck.

– Det är en märklig känsla att inte behöva gå till jobbet. Ett vardagligt lyxliv att kunna ligga och dra sig på morgonen. Men jag har fortfarande kalendern full, ler han och påpekar att han ju fortfarande har semester. Pensionär blir han inte förrän om ett tag.

Box-Bengt

Det finns två anledningar till att jag nu sitter med Bengt på ett kafé för att göra detta porträtt.

Dels för att det var han som namngav noll27 till tidningens tidigare namn Framsidan, och dels för att han genom åren projektlett och infört system inom biblioteksbranschen som fått betydelse på många sätt. Själv är han klädsamt oförstående när jag menar att han är en känd profil inom biblioteksvärlden.

– Jag har ju inte varit så aktiv på biblioteksområdet de senaste åren och det är många nya ansikten där ute i verkligheten, säger han.

Kanske är han ett okänt ansikte för många, men många bibliotekarier, i alla fall i Västra Götaland, har säkert någon gång hört Box-Bengt nämnas. Ett smeknamn han fått dras med hela sitt vuxna liv sedan han införde ett nytt transportsystem av medier mellan biblioteken i det nybildade Västra Götalandsregionen.

– Det var då vi skaffade stora gröna plastboxar som kördes runt i regionen. Jag jobbade mycket med detta, och pratade säkert mycket om det. Kanske blev det lite för mycket, för vid ett möte tecknade en konsulentkollega ett tåg lastat med gröna boxar och skrev ”Box-Bengt är ute och åker”. Det var då det blev ett begrepp, skrattar han och berättar att någon på hans officiella avtackning i december kallade honom för Låd-Bengt.

– Då var jag ju tvungen att rätta dem och säga att det är fel. Det är Box-Bengt.

Slumpen

Med två föräldrar som förlagsredaktörer är Bengt uppvuxen med läsning, litteratur och olika medier som en självklar del av livet. Men det var slumpen och ett resultat av högskolans antagningspoäng som gjorde att han i slutet av 1970-talet utbildade sig till bibliotekarie. För egentligen ville han bli lärare, men kom in på Bibliotekshögskolan i Borås.

– Jag visste inte riktigt vad jag gav mig in på. Men det fanns ju delar på utbildningen jag var intresserad av, den var kul, säger han och berättar om en tid med studier, egen förlagsverksamhet, en växande familj och det första jobbet som bibliotekarie på en landsortsfilial.

– Jag upptäckte ganska snart att jag ville göra något annat, så med förhoppning om att ändå få användning av biblioteksutbildningen avslutade jag min anställning och min förlagsverksamhet

och sökte mig tillbaka till universitetet för att läsa till byggnadsantikvarie.

Med stor inlevelse berättar han om sitt stora intresse för medeltida kyrkonst och arkitektur, om alla kyrkor han besökt, om alla historiska böcker han läste som barn, och om boken Dalslands historia av Dick Harrison som han just sträckläst.

– Jag är inte kyrklig, utan det handlar om den medeltida historien, om konsten och om byggnaderna. Jag är en nörd, ler han nöjt.

Parallellt med studierna till byggnadsarkivarie jobbade han som bibliotekarie på biblioteket i Angered. Ett av de roligaste jobb han haft, säger han och menar att det kan ha varit en av anledningarna till att han ändå fortsatte inom bibliotekssfären.

– Det fanns en gemenskap på biblioteket, säger han och berättar om matlag där storkök av linsoppa i bibliotekets personalkök ingick. Men framförallt minns han alla möten med människor från hela världen.

– Känslan av att vara en offentlig verksamhet som betydde något och dit många gärna kom. Den känslan var stark.

Social chef

Vi fyller på våra kaffekoppar och Bengt tittar avslappnat ut över det fullsatta fiket. Han säger att han trivs att vara bland människor och att han har gillat att vara chef, att leda och att ha inflytande över utvecklingen. De senaste åren har Bengt jobbat som förvalt-

NAMN: Bengt Källgren
ÅLDER: 66 år
BOR: Göteborg

LÄSER JUST NU: En bok om Stockholms stadsplanering genom 700 år.
DET VET VI INTE OM DIG: Jag är friluftsmänniska och gillar att vara ute i naturen. Men jag gillar inte att plocka svamp, jag är absolut ingen samlare. Jag gillar att slänga saker och när vi flyttade kontoret var min flyttlåda nästan tom.

Vid ett möte tecknade en kollega ett tåg lastat med boxar och skrev ”Box-Bengt är ute och åker”. Det var då det blev ett begrepp.

BILD: ELSABETH ERIKSON

ningschef på Kultur i Väst, men sedan jobbet som bibliotekarie i Angered är det många projektledar- och chefsjobb som passerat.

– Det rullade på, sammanfattar han och nämner bland annat projektledning vid sammanslagningen av tre länsbibliotek till ett regionbibliotek, och sin tid som chef för mediefrågor på regionbibliotek Västra Götaland.

– Det är ju inte alltid världens roligaste jobb att vara chef. Men alla möten och olika sammanhang balanserar det hela, och jag har alltid gillat mina arbetskamrater. Jag tror att jag lyckats vara både chef och kamrat samtidigt. När man känner att det finns tillit funkar det.

Att Bengt gillat att vara chef har inte minst märkts varje gång han samlat personalen för att informera eller fira något. Han har pratat både gärna och länge, och ofta med en humoristisk ton, och ofta helt improviserat. Därför var det inte konstigt att han i avskedsprent fick en stand-up-kurs i present av medarbetarna. En present han blev både förvånad, tveksam och glad över.

– Det följer ju med chefsrollen att stå framför folk och prata och jag har verkligen inget emot det. Är det viktiga saker jag ska säga är jag förstås inläst och förberedd, annars improviserar jag ofta och gärna, skrattar han och medger att han är en social person.

– Men jag har inget emot att vara själv heller, och varje fredag har jag åkt till mitt hus i Alingsås, satt mig i bastun, andats ut och svurit över veckan. Alldeles själv.

Snickare

Sedan många år har Bengt ett fritidshus i trakterna kring Alingsås. En från början koloniliktande stuga har med åren ersatts av ett större hus, bastu och gäststugor.

– Mina barnbarn säger att morfar fixar allt. Jag är nog en typisk fixarsnubbe, konstaterar han.

Allt byggande började med att en kamrat till Bengt som är snickare, fick med honom att under en sommar bygga och renovera sommarstugor i Bohus-

län och i Stockholms skärgård.

– Vi var till exempel i ett och samma hus på Tjörn i flera år där vi aldrig såg till de som ägde det. De var på semester någon annanstans. Vi fick till och med använda deras båt och vi badade och snickrade tills hela huset var ombyggt. Det här höll vi på med ett antal somrar och det var så jag lärde mig bygga hus.

Bibliotek

När regionbibliotek Västra Götaland 2010 gick in i den regionala förvaltningen Kultur i Väst, blev Bengt chef för en verksamhet inom ett bredare kulturområde och han fick sätta sig in i både konst, dans och musik.

– Även om det är bibliotek och litteratur som ligger mig närmast, var det kul med nya områden och andra delar av kulturlivet. Men det tog mycket tid för mig från biblioteksfrågorna, säger han och medger att de inte hade samma fokus och hamnade i skymundan under några år i den nya förvaltningen.

– Det blev något annat. Men tack vare kollegornas höga kompetens och kreativitet har biblioteksfrågorna efter sin svacka nu återtagit en stark position i organisationen.

Genom åren har Bengt nyfiket följt bibliotekens utveckling och han tycker att de ibland har famlat efter saker han menar inte har med biblioteken att göra. Hans definition av ett bibliotek är litteratur, läsning, lässtimulans och bildning, och han har funderat en del på varför biblioteken ibland inte verkar tro på den egna kärnverksamheten, och vad som händer med generationer som växer upp med nästan bara digital information.

– På kort sikt ser det ändå bra ut för biblioteken. Det lånas ut mycket böcker och det kommer många besökare. Men på längre sikt tror jag att digitaliseringen kan vara ett hot mot

bokhyllorna och bibliotekslokalen, och då kanske man ändå får fundera över andra roller, andra aktiviteter som motiverar en sådan öppen offentligt finansierad mötesplats.

Pensionär

Bengt säger att han alltid gillat att gå till jobbet, oavsett stormar som har blåst har han alltid tyckt att det har varit kul. Därför tycker han att det är en stor omställning att inte längre få jobba och planerar försiktigt för sin framtid. Under våren kommer att ha fullt upp med att hjälpa dottern renovera en lägenhet, och till sommaren finns vaga planer på att han tillsammans med sin forna snickarkamrat återupptar snickaruppdragen i Stockholms skärgård.

– Ett lagom pensionärsuppdrag, säger Bengt som, förutom att umgås mer med sina barnbarn, funderar på

– Känslan av att vara en offentlig verksamhet som betydde något och dit många gärna kom. Den känslan var stark.

att ta ett volontäruppdrag i någon organisation.

– Jag vill vara med och bidra på något sätt med att stödja de människor som kommer hit som flyktingar.

Han tänker också att han ska få mer tid till att använda biblioteket som låntagare och avslöjar att han redan gjort ett besök för att låna en bok, men att han fastnade i läshörnan.

– Jag fastnade bland tidskrifterna där det satt ett gubbgäng och läste tidningar. Det var rätt kul, så det kan jag tänka mig göra igen.

Om du blev erbjuden ett jobb på ett bibliotek, skulle du ta det?

– Jag skulle i alla fall överväga det. Det vore ju kul. ■

Gott & blandat

Du vet väl att du kan läsa noll27 på webben? På noll27.se finns senaste numret, alla tidigare nummer och fler artiklar. Här är några utvalda lästips.

SLÄKTFORSKNING

- en hobby som tar tid

Digitaliseringen har på många sätt gjort det enklare att släktforska, vilket i sin tur innebär att allt fler sitter hemma framför sin egen dator. Ändå fortsätter många bibliotek bidra till att tillgängliggöra forskningen. Biblioteket i Karlsborg är ett av dem, och på noll27.se kan du läsa om deras arbete. ➔

LÄSFRÄMJANDE generationsmöte

Konceptet Allas barnbarn statade i slutet av 1990-talet för att skapa läsfrämjande generationsmöten i förskolan. Idag finns verksamheten i 70 svenska kommuner och du kan läsa mer om den på noll27.se. ➔

TRÄFFPUNKT KRUUNU

På 60- och 70-talen var det många finländare som flyttade till Trollhättan och började arbeta på ortens stora industri, bilfabriken SAAB. I dag har nästan var tionde trollhättebo finskt påbrå och många av de som flyttade hit har gått i pension. Nu träffas många av dem flera gånger i veckan i en finskspråkig seniorgrupp på biblioteket Kronan. Läs om deras verksamhet på noll27.se ➔

MÅNGA ÄLDRE UTAN INTERNET

Även om framsteg görs gällande införande av välfärdsteknik på äldreboenden, så återstår en hel del innan internet når alla. I Socialstyrelsens rapport E-hälsa och välfärdsteknik i kommunerna 2019, angav omkring 74 procent av kommunerna att de kan erbjuda internetanslutning för de boende i minst ett särskilt boende. Läs vad PRO och socialminister Lena Hallengren tycker om det på noll27.se. ➔

SOCIALMINISTER
LENA HALLENGREN

noll27

Vill du ha noll27?

Du kan få noll27 hem i brevlådan eller till din arbetsplats. Beställ en kostnadsfri prenumeration på prenumeration@noll27.se

Nästa nummer

Nästa nummer av noll27 har temat **Arkitektur och design** och kommer ut den 18 juni 2020.

Barbro Westerholm är läkare och riksdagsledamot för Liberalerna. Hon är en stark förkämpe för sociala rättigheter. Här skriver hon om vad som händer med böckerna som hon inte längre har plats för.

Om jag hade ett bibliotek

För sex år sedan halverade vi vår boyta liksom antalet hyllmetrar. Vår förrådsyta krympte från femton till två kvadratmetrar. Hur får man i den situationen plats för sina böcker? I det nya boendet fanns några bokhyllor i anslutning till en gemensamhetslokal där vi kunde ställa lite deckare och romaner. Antikvariatet var ointresserade av resten och inte heller välgörenhetsorganisationerna såg användning för det vi hade.

Hade jag haft ett bibliotek hade jag ställt de hemlösa böckerna där. Nu blev det i stället en hårdhänt rensning av vårt bokbestånd. Jag vet av tidigare erfarenhet att när man slängt en bok så behöver man den efter någon tid. Och har man då inte titel och författare i huvudet, bara vad den handlade om, så är man ställd. Därför gjorde jag en lista över de omkring 1 600 utrensade böckerna. De handlade om allt möjligt. Det var läroböcker från skoltiden, böcker från det att jag läste medicin på Karolinska institutet, böcker om sakfrågor jag varit inkopplad på under mitt yrkesliv.

I den här artikeln väljer jag att lyfta fram genusvetenskapen och böckerna om jämställdhet. Orsaken är att frågan om kvinnors självständighet har följt mig sedan barndomen då både min farmor och min mormor, båda fränksilda och med ensamt ansvar för sina barn, och mina kvinnliga lärare trummade in i mig: "Älska gärna en man men gör dig aldrig ekonomiskt beroende av honom."

Under 1990-talet var jag ordförande i Forskningsrådsnämndens genusforskningskommitté och samlade på mig avhandlingar med genusperspektiv alltifrån teologi till naturvetenskap. Forskningen visade att kvinnors underordning var påfallande inom alla samhälls sektorer. Den förmedlade viktig kunskap om bakomliggande orsaker till det ojämlika samhället vi levde i då, och även om mycket blivit bättre finns hinder för ett jämställt samhälle fortfarande kvar. Och tyvärr utsätts genusforskningen då som nu en nedvärdering som är oacceptabel.

En bok som jag särskilt vill lyfta fram är *Glastaket* utgiven 1994 och skriven av professorn i allmänmedicin, Gösta Tibblin. Han tar upp den tidens verklighet för kvinnor i karriären. "Hit men inte längre kommer hon, den begåvade, framåtsträvande kvinnan. Hon slår i glastaket. Det är inte bristande kompetens som gör att kvinnorna inte når ända fram." Det är den akademiska världen som enligt Gösta Tibblin utgör ett maffialiknande system med en "gudfader" i toppen och en oskriven kulturkod där kvinnorna drar nitlotten. Gösta Tibblin var dock övertygad om att allteftersom kvinnor tar plats högt upp i medicinarvärlden, kan de sporra sina medsystrar att utmana den akademiska hierarkins föråldrade strukturer.

Gösta Tibblin dog 1997 vid 68 års ålder. Jag önskar han fått leva till idag och

FOTO: SVERIGES RIKSDAG

se att det går framåt även om vi inte är i mål än.

Sedan vill jag nämna två böcker jag inte ställt i något bibliotek, jag vill ha dem nära till hands när jag går och lägger mig. De ligger på nattygsbordet.

Den ena är Tove Janssons *Vem ska trösta knyttet*. Den handlar om den ensamhet vi diskuterar politiskt inte minst i dag. Hur rädsla och ensamhet blir värre om natten men också kan kännas trots att det finns fullt av folk omkring en. Boken får ett lyckligt slut när Knyttet så småningom efter en rad vedermöror möter Skruttet som är lika rädd och ledsen som han. Boken slutar med "nu tröstar vi varandra och är aldrig rädda mer." Det är visdomsord.

Den andra boken är *Astrids klokbok* sammanställd av Margareta Strömstedt. Den handlar mycket om barn och att Astrid Lindgren ser barnen därför att barnet lever i henne själv. Men den handlar också om sista delen av livsresan, döendet och döden. Hon skriver att "Jag har ingenting emot att dö. Men inte i morgon. Det är en del jag vill hinna med först." Och ja, det är precis så jag känner det vid 86 års ålder. Det är en rad frågor i politiken jag vill hinna få i mål innan jag går i graven som att värdmoderskap blir lagligt i Sverige och att dödshjälp blir en mänsklig rättighet när livet inte är värt att leva.

Barbro Westerholm

PORTO
BETALT

AVSÄNDARE:
Förvaltningen för kulturutveckling
Regionens hus
405 44 Göteborg

